

Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos kilmė. Lietuvių kalbos istorija, I. – V.: „Mokslas“, 1984. – 389 p.

Žymaus dialektologo, onomastikos specialisto Zigmo Zinkevičiaus pastaruoju dešimtmečiu suintensyvėjęs dėmesys diachroninėms studijoms yra simptominis. Jis ne tik parodo vis didėjantį diachronijos svorį šiuolaikinėje kalbotyroje, bet ir mūsų lingvistikos brandumą. Pirmą kartą Lietuvoje pasirodė plataus užmojo apibendrinamoji monografija, kurios laukta nuo K. Būgos laikų. Tai tikras kompendiumas, kuriame greta istorinio baltų kalbinių sistemų aprašymo pateikiamos žinios apie pačių baltų etnogenezę, materialinę ir dvasinę kultūrą, gyvenamąsias vietas, apie baltus minčius istorinius šaltinius. Visa tai vykusiai įkomponuota į to kalbinio indoeuropiečių kontinuumo, iš kurio kilę baltai, aprašymą, nušviečiamas vad. vėlyvosios ide. prokalbės ir baltų prokalbės vaizdas. Be pratarmės ir įvadinųjų pastabų, knygoje yra 7 skyriai: Indoeuropiečiai (čia pelnytai daug dėmesio skiriama naujausiai T. Gamkrelidzės ir V. Ivanovo ide. protėvynės koncepcijai), Indoeuropiečių prokalbė, Indoeuropiečių migracija ir prokalbės skilimas, Indoeuropiečių dialektinė sritis, iš kurios kilo baltai, Baltai, Baltų suskilimas, Rytų baltai ir lietuvių kalbos ištakos. Gale pridėtas sutrumpinimų sąrašas bei žodžių rodyklė. Knyga skirta ne vien kalbininkams, bet ir visai intelektualiajai visuomenei, o tai lėmė laisvą, gražų, autoritetingą ir kiek konspektišką apibendrinamojo stiliaus pobūdį. Bene geriausi ir įdomiausi, mūsų nuomone, pirmasis, trečiasis ir ketvirtasis skyriai. Laikas, be abejo, parodys ir kitų pasisekusių skyrių vertę. Pažymėtina, kad monografiją recenzavo vieni geriausių respublikos specialistų – filol. dr. V. Ambrazas ir istorijos dr. R. Kulikauskienė.

Juo rimtesnis darbas, tuo rimtesnė kritika, nes reikia grįžti prie seniau padarytų išvadų bei sugretinti jas su kritikuojamomis, kad pagaliau išryškėtų visiems rūpima tiesa. Tegu tad tam patarnauja ir šios pastabos.

P. 22, kalbant apie baltų politeizmą bei gamtos reiškinių garbinimą, dievų panteonas statomas priešpriešiais gausešiam sen egipčių dievų panteonui. Kaip parodė knyga – H. ir H. A. Frankfort, J. A. Wilson, Th. Jacobsen. *Before Philosophy* – Baltimore, 1967 (rusiškas leid.: M., 1984), – primityvaus žmogaus mitologija modeliuoja pasaulį, suvokiant santykį su gamta kaip su vientisu 'tu', o ne kaip su objektu. Todėl įvairių reiškinių hierarchija pasirodo tarsi nuoseklus įvairių to paties subjekto apraiškų atskleidimas. O jeigu toms apraiškoms visai papildant bei patikslinant pasaulio vaizdą, sen. egipčių dievai nuo pat aukščiausiojo pereina vienas į kitą, į įvairius gamtos reiškinius, personifikuojasi faraone ir atskiruose žmonėse (nes visa esą tos pačios prigimties), tai tą patį rasime ir ide. pasaulėjautoje. Ta prasme reikėtų kalbėti apie VI. Solovjovo atskleistą panteistinę ide. bei V. Toporovo atskleistą panteistinę baltų mono- (o ne poli-!) teizmą. Vėlyvas klasikinis romėnų politeizmas, kuriuo esame įpratę matuoti kad ir tu pačių sen. egipčių mitologiją (o tai, be abejo, viduramžių scholastikos liekana), jau kas kita, tai jau toli gražu nebe to paties kosminio subjekto įvairūs gamtiniai pavidalai. Taigi vien tik dievų išvardijimas dar nieko nepasako.

Darbe išėties tašku imama vėlyvoji ide. prokalbė. Tai būtų pateisinama, vartojant jaunagramatikų vientisos prokalbės sąvoką, kurios stichiškai autorius ir laikosi, skirdamas prie vėlyvosios prokalbės ne visiems arealams būdingus reiškinius, pvz., *a* ir *o* buvimą, 8 linksnių sistemą, kt. Tokiu atveju ide. prokalbė, būdama vientisa, turėjo išgyventi bent kelis raidos laikotarpius, kol pagaliau kažkurio vėlyvojo laikotarpio pabaigoje suskilo į kelis dialektus, davusius pradžių mums žinomoms kalbų grupėms. Kadangi baltų kalbų grupė atstovaujanti nedaug pakitusiam dialektui, tai visai natūralu, jei „šios vėlyvos prokalbės būklės rekonstrukcija mums čia ir turi labiausiai rūpėti, nes ji sudaro išėties bazę baltų kalbų šakai, iš kurios išsirutuliojo lietuvių

kalba“ (p. 27). Tačiau visur, kur tik aiškina-
ma ide. prokalbės raida, apie ją sakoma visai
priešingai: „skilimas turėjo būti ne vienarti-
nis reiškinys. Jis truko ilgą laiką, vyko laipsniš-
kai, net su tam tikrais pertrūkiais ir netolygiai
įvairiose indoeuropiečių užimamo ploto vietose.
Atskilus vienam dialektui, kiti dar ilgą laiką
galėjo sudaryti vienovę“ (p. 62). Toliau pro-
kalbės skilimas siejamas su pirmykščiais jos
dialektais, kurie neatitinką žinomų kalbinių
grupių, ir pateikiamos moderniausios nuomonės
dėl bangomis vykusio periferinių ir centrinių
dialektų diferencijavimo, periferiniams dialek-
tams laipsniškai tostant nuo centro. Matyt,
dėl nesuderinamų požiūrių kolizijos kartais ir
nėra aišku, ar turima galvoje vėlyvoji prokalbė,
ar jos skilimas, ar net to skilimo vėlyvoji fa-
zė: „Tai padės ne tik geriau išryškinti senųjų
migracijų kryptis, patį prokalbės skilimo
procesą (jo vėlyvąją fazę), bet ir [...] geriau
galėsime suvokti istoriją tos šakos, iš kurios
kilo lietuvių kalba“ (p. 67). Tradicinis terminas
„šaka“ lyg ir vėl gražina mus į Schleicherio
epochą, bet ir iš tikrųjų p. 28–46 pateiktos
fonologinės bei vardažodinės rekonstrukcijos,
skelbiančios, pavyzdžiui, kad visi ide. dialek-
tai turėjo 8 linksnius, gražiai tęsia klasikinės
tradicijas tų laikų, kada vientisa ir nedaloma
ide. prokalbė buvo savaimė suprantama ir ne-
ginčijama aksioma. P. 47 viskas netikėtai
pasikeičia: „...neretai linkstama manyti,
kad prokalbės skilimo epochoje dialektiniai
skirtumai veiksmažodžio srityje turėjo būti
daug didesni, negu vardažodžio sferoje. Galėjo
egzistuoti net keli arealiniai veiksmažodžio
sistemos variantai. Tuo atveju vieninga siste-
ma turėjo būti tik ankstesnėje praindoeuro-
piečių epochoje, kitaip sakant, ji galėjo ir
nebūti sinchroninė su rekonstruojama daikta-
vardžių linksniavimo sistema“. Čia galima
paklausti: nejaugi vien tik pagarba dar nuo
„priešhetitinės“ sanskritizavimo epochos 7
linksnius (be vokatyvo) skelbusių Schleicherio,
Brugmanno, Hirto, Meillet'o ir kt. autorite-
tui reikalauja atsižvelgti į esminius dialekti-
nius skirtumus veiksmažodžio sistemoje, vi-
sai nepaisant tų skirtumų vardažodyje? Visa

vardažodžio rekonstrukcija ribojasi giminėms
atstovaujančių įvairių kamienų linksniavimu,
tuo tarpu veiksmažodžio rekonstrukcijai svar-
bu ne tik galūnės. Jei kurioje nors kalboje pasi-
gendama linksnio, nesunku įsivaizduoti, jog
jis išnykęs, susiliejęs su kitu. Tačiau jei vieno-
je kalboje nesama aoristo, kitoje – optatyvo,
trečioje kitoks futūras, o ketvirtoje kitokios
galūnės, tai didesnius apibendrinamosios re-
konstrukcijos sunkumus čia lemia didesnis
kategorijų skaičius. Iššifravus seniausią ide. kal-
bą – hetitų, jos 6 linksniai bent skaičiumi ati-
tiko jau nusistovėjusį rekonstrukcijos stereotipą.
Tuo tarpu panašus veiksmažodinis stereotipas
dėl minėtų sunkumų dar nebuvo nusistovėjęs.
Štai kodėl gana primityvus hetitų veiksmažodis
paskatino tyrinėtojus sutelkti dėmesį tik į
veiksmažodžio problematiką, bet nepaskatino
revizuoti deklinacijos rekonstrukcijų, kurios
tariamai jau buvo baigtos. Taip naujesni fak-
tai turėjo būti pritempti prie esamos
schemos (plg. kad ir H. Pederseno bei E. Sturte-
vanto bandymus kildinti hetitų dat. sg. *-a* bū-
tinai iš graikizuoto **-ōi*). Mat kuo daugiau
žymesnių žmonių kartoją kad ir neįrodomą
tezę, tuo labiau auga jos autoritetas. Kur tie
svarūs argumentai, kad paprastesnė negalė-
jusi būti ir vardažodžio sistema, be to, –
visai sinchroniškai su veiksmažodžiu? Jei
„idealos“ 7 linksnių formos (be vokatyvo)
paliudytos viso labo tik sanskrite bei
Avestoje, tai tocharų kalbos rodo tik 3
pirmines formas, o kitos yra postpozici-
nės, taigi neabejotinai vėlesnės. Germanų,
graikų ir sen. airių kalbose jų 4, italikų 5,
anatolų ir slavų 6. Jei net ir rytų baltų jų 6,
tai prūsų kalboje vėl tik 4 (dėl kažkodėl
„įtartinos“ neabejotinai datyvinės formos
maim žr. toliau). Tiesa, armėnų kalboje
esant 6 linksniams, kiekvienoje deklinacijoje
tik po 3–4 formas, bet čia sinkretizmas
paliečia tik atskiras deklinacijas, bet ne
visą sistemą. Šiaip nėra įrodymų, kad
gausesnė sistema būtų ir archaiškesnė. Jei
gr. *οἶκος, οἶκει* rodo išlikus senovinę lo-
katyvo formą, tai ką rodo sl. *doma* < **-ō*,
nors slavai minėtos formos lyg ir nepraradę –
domě? Kodėl tas pats yra ir lo. *bellō||bellī*,

gal ide. prokalbėje būta ir *ō*-lokatyvo? Kuris tikresnis? Z. Zinkevičius niekur neprieštarauja, kad 8 formų sistema būtų išsirutulijusi iš paprastesnės, paradigmom įsitraukiant įvairiemsrieveiksminiams dariniams. Bet ar verta visa tai nukelti į neaišką praindoeuropiečių epochą, kuri, be to, ir negalėjo formuoti sudėtingų nominatyvinės sistemos paradigmų, nes, kaip dabar jau įrodyta, praindoeuropiečių kalbos sandara ir nebuvo nominatyvinio tipo? Juk ir Z. Zinkevičius priverstas pripažinti, kad toje vėlyvojoje prokalbėje ne vien tik veiksmožodis nebuvo sinchroniškas su vardažodžiu (t. y. su pastarajam taikomu stereotipu): „Net žmogaus kūno dalių pavadinimai dažnai nesutampa. Jų šaknys paprastai būna tos pačios (pasitaiko ir skirtingų), bet išplėstos kitomis priesagomis. Todėl lengviau rekonstruoti prokalbės žodžių šaknis (bet kurio leksikos sluoksnio) su pagrindinėmis reikšmėmis, negu pačius konkrečius žodžius“ (p. 58). Esant tokiai didžiulei dialektinei diferenciacijai leksikoje bei veiksmožodžio sistemoje, kaip (ir kodėl?) galima nepaisyti nemažiau aiškios diferenciacijos vardažodžio sistemoje?

Taigi matome, kokia neaiški ir miglota ta vėlyvosios ide. prokalbės sąvoka. Darosi nesuprantama, kurie dialektai ją sudarė, o kurie jau buvo atsiskyre, kuriame geografiniame plote ji egzistavusi ir kas apskritai rekonstruojama – realus kontinuumas ar sąlygiška fikcija? Ir jei dabar sutiksime su tuo požiūriu (kurį ir pats autorius bent pasyviai palaiko, plg. p. 62), kad ankstesni (nepaliudyti ir nerekonstruoti) ide. dialektai patirdavo tiek diferenciaciją, tiek integraciją, kad susikurdavo naujos dialektinės zonos, kad vieni dialektai bangomis nutoldavo nuo kitų, išlaikančių didesnę tarpusavio artimumą, kaip, pavyzdžiui, nutolo anatolių dialektas, tai ir mūsų vėlyvoji prokalbė, netekdama savo darnios 8 linksnių paradigmos, beviltiškai subyrės į daug realistiškesnes dialektines zonas, kurių pačių vienos bus ankstyvesnės, o kitos vėlyvesnės. Tarp tų zonų, be abejo, būta ir tokios (tokių), kuri ilgesnį laiką išlaikė centro padėtį ir nuo kurios galėjo diferencijuotis bent keletas dialektinių

bangų. Nuo jos iš kurios nors pusės (tarkim, dėl migracijos) pasitraukus daliai periferinės apsuptys bei buvusieji periferiniai dialektams atsidūrus iš kitos pusės, ji pati galėjo patekti į periferiją ir išsaugoti daug buvusio centrinio arealo bruožų. Tokia zona, mūsų nuomone, ir yra baltų. Tik šitaip reikia suprasti V. Toporovo mintį, kad baltiškasis kalbinis arealas tapatus indoeuropietiškam, kaip paties indoeuropietiškas tipas erdvėje bei laike. Vadinasi, ne kitaip reikia suprasti ir Z. Zinkevičiaus p. 134 t. kritikuojamą tezę dėl slavų prokalbės susiformavimo vienoje iš protobaltų periferinių dialektų zonų. Ne baltų ir slavų kalbos iš baltų-slavų prokalbės ir ne slavų prokalbė iš baltų prokalbės, bet kelioms dialektų bangoms, tarkim, arijų, germanų ir pagaliau slavų, diferencijavusis nuo minėtos zonos, ji liko baltiška. Vadinasi, ankstesnes tos zonos reprezentacijas (ar bent priešpaskutinę) norint galima vadinti ir protobaltiškėmis.

Baltų ir slavų kalbų santykiams išryškinti didžiulę reikšmę turi leksikos duomenys. Nesiginčijant dėl atskirų baltizmų slavų kalbose chronologijos (plg. br. *ламбы* arba kitų lokaliųjų pakraščių žodelių, kaip br. *викева* išvardijimą tarp senų skolinių, p. 256), reikėtų atsakyti į svarbiausią autoriaus argumentą, kad R. Trautmanno „Baltų – slavų žodyne“ „pateiktos leksikos didžiosios dalies, net per 75 %, negalima laikyti baltoslaviška, nes ji turi atitikmenų ir kitose indoeuropiečių kalbose“ (p. 130). Reikia manyti, čia pasiremta F. Sławskio 1970 m. studija (Donum balticum – DB), kuri vis dėlto tokiu kategoriškumu nepasižymi. Juk svarbu lyginti ne vien šaknis, kurios iš tikrųjų gali ir nebūti eksklyzyviai baltoslaviškos, bet ir darybinius elementus, kurie ir suteikia žodžiams specifinės giminytės bruožų, plg. kad ir priesagų *-ika-*, *-uka-* apibendrinimą ne *i-*, *u-*kamieniams žodžiams.

Nekartojant čia žinomos alternatyvinės linksnių rekonstrukcijos bei kritikos (pvz., vien tik graikų kalboje neabejotinai paliudytos galūnės dat. sg. **-ōi* priskyrimo visai ide. prokalbei – dėl visa to plg. IF 86, 1981, p.

71–95), reikia aptarti kelis kitus autoriaus pateikiamus ide. prokalbės rekonstrukcijos atvejus.

Autorius neargumentuodamas palaiko /a/ ir /o/ rekonstrukciją, nors drauge šios fonemos nepaliudytos nei anatolių, nei baltų, nei slavų, nei germanų, nei arijų kalbose, o todėl ir jų poros priskyrimas visai ide. prokalbei ne geriau pamatuotas negu 8 linksnių rekonstrukcija. Kaip žinome, J. Kuryłowicziaus teiginys, kad /a/ ir /o/ diferenciacija vėlyva ir įvykusi tik dalyje ide. dialektų, nebuvo visų priimtas, nes J. Kuryłowiczius teikė pirmenybę /o/ ir paliko prokalbę be universaliausios fonemos. Bet juk įmanomi ir kompromisiniai sprendimai (plg. IF 84, 1979, p. 17–48).

Susidaro įspūdis, kad knygoje ide. *šva* traktuojamas kaip savarankiškas redukuotas balsis greta vad. „laringalinių“ priebalsių (p. 28–31). Tačiau kalbama ir apie redukuotus balsius = „indoeuropiečių *šva*“ (secundum? – p. 63), tarsi tie *šva* jau būtų buvę keli. Ar čia turima galvoje *šva* kaip ženklas „laringalams“ žymėti ($\alpha_1 = H_1$, $\alpha_2 = H_2$, $\alpha_3 = H_3$), ar *šva* kaip „laringalo“ atspindys, ar kaip savarankiškas balsis, šitai lieka neaišku. Patį žodį „laringalai“ reikėtų rašyti kabutėse, kalbininkams jau seniai įrodžius, jog tos fonemos negalėjo būti laringalinės, taigi terminas tradicinis. T. Gamkrelidzé (GTSR MA Kalbotyros instituto darbai, *Studia Orientalia*, 3, 1960) parodė, kad H_1 , H_2 , H_3 pirma turėjo suteikti kaimyniniam balsiui tembrą *e*, *a*, *o*, po to susilieti į vieną *H* ir tik po to išnykti. Tą *H* T. Gamkrelidzé apibūdina kaip skardųjį faringalinį spirantą, kuris vienas tik ir galėjo būti vokalizuojamas atitinkamoje pozicijoje (plg. semitų *c* likimą akadų kalboje). Neišdėstant dalyko, geriau jo ir visai neminėti – pavyzdžiui, p. 31 teigiama: „neįmanoma visų ilgųjų balsių atsiradimo atvejų paaiškinti vien laringalų išnykimu“ – čia skaitytojas gali pamanyti, neva tų visų ilgųjų balsių atsiradimo atvejų aiškinimas ir sudaro laringalinės teorijos esmę bei tikslą, o jei aiškinimas neįtikina, tai ir su pačia teorija neverta susipažinti.

Atrodo, po N. Trubeckojaus, K. K. Borgstrømo bei W. Lehmanno darbų lyg ir nekorektiška kalbėti apie monovokalizmą (plg. p. 30). Sakyti, kad kur nors konstatuojamas vienas balsis, reiškia vesti skaitytoją šalin nuo fonologijos mokslo. Juk pašalinus balsių opozicijas, pašalinama ir balsių bei priebalsių opozicija, vienas balsis jau nebe balsis, bet tam tikras garsas kaip ir visi kiti garsai. Tokiu atveju darosi įmanomi žodžiai be to garso, pvz., **dp*, **gtj*, tačiau tokių dar niekas nerekonstruoja. Iš tikrųjų „monovokalinėje“ ide. rekonstrukcijoje „balsis“ *e* eina po kiekvieno „priebalsio“, vadinasi, kartu su priebalsiniais garsais sudaro vieną fonemą – silabemą (plg. ir panašų S. Kacnelsono terminą). Taigi ide. prokalbei suponuojamas ne monovokalizmas, o būtent silabizmas. Ne visai tikslus ir autoriaus paaiškinimas: „Suprantama, indoeuropiečių prokalbė negalėjo turėti ypatybių, kurių nėra nei vienoje pasaulio kalboje“. Nei visos pasaulio kalbos dar nėra iširtos, nei glotogoninės teorijos (plg. G. Klimovo darbus) paneigtos. Todėl silabizmo šalininkams svarbu ne tai, rasta ar nerasta pasaulyje silabinių kalbų, bet tai, kad į silabizmą visiškai nepriklausomai veda skirtingų kalbinių šeimų rekonstrukcijos, t. y. ne tik indoeuropiečių, bet ir kartvelų, semitų-chamitų, abchazų-adigų, arantų kalbos Australijoje. Kažin ar šis sutapimas atsitiktinis, kažin ar jis yra tarpusavyje susitarusių klysti mokslininkų fikcija!

Gana netiksliai atpasakota vad. glotalinė teorija. P. 31 pasakyta, kad *b* „žodžio pradžios pozicijoje greičiausiai nebuvo“, bet juk būtent toje pozicijoje ir paliudytas bent toks atvejis, kaip s. i. *balam*, lo. *de-bilis*, sl. *bolii*, nors fonemos /b/ rekonstrukcija (ji remiasi tik keliomis arba ne visiems dialektams bendromis, arba neaiškios kilmės šaknimis) apskritai (bet kurioje pozicijoje) abejotina. Pavieniai /b/ pavyzdžiai ide. kilmės šaknyse galbūt aiškintini labai archaisiais laikais nežinomomis sąlygomis įvykusia /bh/ dezspiracija. Fonologinės rekonstrukcijos praktiškai apsieina be /b/, kuri pasirodo tik istoriniuose dialektuose dėka tam tikrų transformacijų (plg. ide. /bh/ dezspiraciją

nyje. Be to, kažin ar verta „šakninių“ tipą [žq-sų, gen. sg. *(gons)es] skirti nuo „konsonantinio“ [šunų, gen. sg. *(kun)es]. Archaiškų priesagų išskyrimas ar neišskyrimas čia visai probleminis, be to, tai daugiau istorinės derivacijos, bet ne deklinacijos objektas.

Gaila, kad autorius ir kitur ne visuomet atsižvelgia į nacionalinės kalbotyros pasiekimus. P. 44 vėl grįžtama prie įvardinio „formanto“ -sm- (eilinio brugmanizmo), tuo tarpu po V. Mažiulio darbų nebelieka abejonės, kad prūsų kalboje paliudytos tokio tipo formos gali būti tik antrinės, plg. *senku* vs. *sen stesmu*, taip pat s. i. gen. sg. *tas-ya*, dat. sg. *tas-mai*, loc. sg. *tas-min* – netiesioginio linksnio formos pavertimas nauju linksniavimo kamieniu (*tas-*) tipologiškai paplitęs reiškiny (plg. tocharų, suomių-ugrų, baskų, Kaukazo kalbas). Autoriaus rekonstruojami (p. 45) savybiniai įvardžiai **ŋsmos*, **usmos* irgi kažin ar susidėjo iš šaknų **ŋ*, **u* + -sm- – juk tokių šaknų autorius nerekonstruoja!

P. 45 teigiama, kad įvardžių paradigmoje „ankstesniu indoeuropiečių prokalbės periodu (kai kas mano, kad ir prokalbei yrant) tebūta dar tik dviejų – nominatyvo ir netiesioginio – linksnių“. Tai nėra tikslu. Dabartiniai bikazualumo šalininkai nemano, kad tie du linksniai būtų buvę nominatyvinės sistemos.

Sangraža susijusi su versijos kategorija, realizuojančia situacijos (veiksmo, būsenos) nukreiptumą į aktantą ar nuo jo (kai šis nukreiptumas atitinka personinį, valentingumas padidėja, o kai yra priešingas, valentingumas sumažėja – situacija grįžta į savo šaltinį, – ir vyksta refleksyvizacija). Kadangi situacija pakinta aktanto „naudai“, versiniai rodikliai apiforminami datyviškai, o iš čia ide. **mei* / **mi*, **tei* / **ti*, **sei* / **si* (visai ne **me*, **te*, **se*, kaip p. 45 ir kaip nėra paliudyta konkrečiose kalbose). Būtent refleksyviniis iš jų tik pastarasis, nes du pirmieji reiškia, kad situacija subjekto kreipiama netiesioginio objekto – komunikanto naudai, bet ne tai, kad pats komunikantas kreiptų ją savo naudai. Pastaruoju atveju reikalingas būtent skirtingas formantas, plg. archaizuotą lie. *pamidaryk malone*, *patidarau*

malone, tačiau abiem atvejais *pasidarai lazda*, *pasidarau lazda*, kai situacija grįžta į savo išieities tašką. Skirtingas atvejis reikalaujas skirtingos vartosenos formanto parodo, kad (kokia bebūtų **sye-* etimologija) bendra nuosavybė vargu ar turėjusi ką bendro su versijos kategorija, o, vadinasi, ir su sangražos istorija.

P. 46 aiškinant s- vienoje iš dviejų skaitvardžio '6' rekonstrukcijų, gal būtų buvę patikimiau laikytis nuomonės dėl **ueks* reduplikacijos, negu suponuoti iš semitų *seb(ce)t '7'* skolinto skaitvardžio įtaką.

Apie veiksmažodžio sistemą p. 47 pasakyta: „Pastaruoju metu vis labiau linkstama manyti, kad senojoje indoeuropiečių veiksmažodžio sistemoje laikai buvo susiję su veikslu. Matyt, veiksmažodžio sistemos pirmų bruožų sudarė prezentas, aoristas ir perfektas, o kitų laikų formos buvo išvedamos iš šių ir esančių vėlesnės kilmės. [...] Prezento formomis iš seno indoeuropiečiai reikšdavo tęstinį veiksmą, aoristu – tiesiog veiksmą, nepriklausantį nuo laiko, arba apskritai netęstinį veiksmą. Perfektas reiškė būklę, kilusią iš veiksmo rezultato“. Iš formos galima išvesti tiksliai formą, bet ne naują kategoriją, kuri pati reikalauja išraiškos formų. Jei nebūta futūro (ten pat), jis negalėjo atsirasti dėka kurios nors jau buvusios formos. Ir jei aoristas ir prezentas reiškė veikslą, tai jie ir buvo veikslai, o ne „susiję su veikslu“. Iš pasakymo neaišku, ar kalboje būta būklių, nekilusių iš veiksmo rezultato (pvz., *miršta*) ir kuo jos buvo reiškiamos. Jei pastarojo meto darbais laikysime žinomas Viač. Ivanovo, C. Watkinso, I. Perelmutterio ir kt. studijas, tai iš jų galima susidaryti šiek tiek aiškesnį vaizdą.

Pirmiausia pamatysime, kad ankstesnei prokalbės pakopai buvusi būdinga fientyvo („aktyvo“) – inertyvo („inaktyvo“) opozicija su atitinkamų rodiklių serijomis. Inertyvas ir bus tasai ide. „perfektas“, kuris iš pradžių atstovavo tam tikrai inertyvinės reikšmės predikatinųjų žodžių klasei, reikšusiai fizines ir psichines būsenas. Visi tie žodžiai vėliau sudarė arba morfologinę intransityvinę statyvo klasę su nuliniu būsenos nukreiptumu (neutraliąja

minatyvo galūne su sanskritu, jau turi šiokią tokią tradiciją ir, beje, paties R. Mirono išpuoselėtą.

Abėcėlės perėmimas iš fenikiečių (*ālep, hēt, dēlet*), o ne iš aramėjų (*alpā, bētā, daltā* su postpoziciniu artikeliu *-ā*) tėra tik senumo autoritetu remiama hipotezė, o ne įrodyta tiesa (plg. p. 83).

P. 188 teigiama, kad „baltai atsiskyrė nuo kitų europinių indoeuropiečių gana anksti, galbūt vieni iš pirmųjų. Vėliau, nutrūkus kontaktams su giminiškais dialektais, ypač slavais, baltai ilgus amžius gyveno atokiai nuo kitų tolimose šiaurės rytų Europos miškų glūduose“. Kažin ar tik tuo aiškintinas baltų kalbų archaiškumas. Juk, be didelio artimumo germanų bei slavų kalboms, baltų kalbos rodo palyginti vienodą artimumą visiems ide. dialektams, be to, ne tik europiniams, bet ir azijiniams, kurie tuo tarpu tarpusavyje kur kas labiau diferencijuoti (plg. pirma, baltus ir germanus, baltus ir arijus, o antra, germanus ir arijus!). Antra vertus, keltai, kurių kalbos priklausė labiausiai nutolusioms nuo prokalbės, nuo seniausių laikų gyveno atokiai ir miškų glūdumų irgi nestokojo, o airiai net atsidūrė visų atokiausiai (dėl hipotetinio iberų substrato įtakos plg. menkiausią finų poveikį baltams, nesukėlusį jokių pakitimų morfologijoje — plg. p. 188 ir 94!). Jei finai padėję baltams išlaikyti „senovinį sudėtingą linksniavimą“, tai kodėl keltams nepadėjo hipotetiniai iberai (plg. 10 pagrindinių linksnių baskų kalboje)?

Į teiginį, kad baltai ir arijai neturį ekskluzyvinių inovacinių izoglosų (p. 112 t.), galima atsakyti tokiais pavyzdžiais, kaip instr. sg. s. i. *matyā* pagal *devyā* ir lie. *minčiā* pagal *marčiā* (su vėlesniu **-n* — BS). Kad šis naujadaras ir nesenas, jo buvimas rodo bendras, kitoms ide. dialektams nebūdingas struktūrinės priežastis.

P. 196 iš esmės klaidingai traktuojama V. Mažiulio teorija dėl baltų neparadigminių lokatyvo ir instrumentalio: „ne tiek svarbu, paradigminės ar neparadigminės buvo senų senovėje kurio linksnio formos, kiek pats tokių formų buvimas faktas, be to, formų, turinčių tikslus atitikmenis kitose indoeuropiečių

kalbose“. Svarbu yra tai, kad ta pati (kadaise) neparadigminė (prieveiksminė) forma galėjo gauti skirtingų linksnių reikšmes, pavyzdžiui, instrumentalio viename dialekte, plg. vedų! *devā* < **-o*, lie. *dievū* < **-ō*, lokatyvo kitame [sl. būdv. *doma* < **-ō*, lo. *bellō*], datyvo trečiame [lie. tarm. *diēvuo* < **-ō* (tam p. 200 lyg ir pritaria-ma)] (dėl priegaidžių skirtumo p. BS, p. 116). Taip pat plg. pr. *en stesmu wirdai* (loc.?) = s. lie. *prieg krikštie* (loc. = sl. *pri svētē?*), bet ir toje pačioje (!) kalboje lie. tarm. *lig vākarie* (loc.?) = *lig vākaruo* (dat.?)! Pastaroji pora primena sl. loc. *domě* = gr. būdv. *οἶκος* = lo. būdv. *belli* = lie. būdv. *namiē* = pr. būdv. *bītai!* ir sl. būdv. *doma!* Tą patį rodo ir pr. *sen māim* = *sen stawīdsmu*. Išorinis *māim* panašumas į lie. instr. *manimi* (≠ la. *manim* = dat. *mani* + *-m*, plg. dat. *vīram*, *Spinozam*, *Aljendem*) > lie. tarm. *maim(i)*² neturi klaidinti: prūsų kalboje apskritai nesama specialių instrumentalio formų (lx *sen wissans swaieis* ≈ ru. priev. *восвояси* jau dėl prūsųose neįprasto derinimo: prielinksnis su pažymimuoju žodžiu, o ne su pažyminiu kaip visur kitur), o instr. **-mi* (išskyrus abejotinas *manim*, *tevim*, *sevim*) nerasia net ir latvių kalboje. Bet pagaliau svarbiausia yra štai kas: kaipgi išnykstanti instrumentalio forma (jei tokia yra *māim*) galėjo pakeisti produktyvią datyvo formą grynai datyvinėje konstrukcijoje *AS N imma tin N māim prei ainan Salūbin* = *Ich N neme dich N mir zu einem Ehelichen Gemahel*, III 107₁₅, *māim* = *mir*? Taigi bent šiuo atveju visai beprasmiška aiškinti diakritiką virš *a* ne kaip priegaidės ženklą, bet kaip praleisto *m* (beje kažkodėl praleisto ir abiem kitais atvejais: *māim*, *maim*). Vadinasi, pr. *māim* ne instr. **manimi* ir ne instr. **majimi* (ir ne instr. **mairi*), bet „instr.“ **mairi* = dat. **mairi* < dat. **mei* + *mi*. Taigi šis „instrumentalis“ neparadigminis būtent dėl to, kad formaliai reiškia datyvą: pačios formos buvimas nieko neišsprendžia!

² Tarminė lie. *mairi(i)* padaryta pagal *tairi*, *sairi*, išnykus *-v-* (autorius LD, § 127). Tačiau prūsųose nepaliudyti vienaskaitos 2 asmens bei sangražinis įvardžiai su *-v-*.

P. 296 teigiama, kad senoviniai ilgieji balsiai nekirčiuotose galūnėse „greičiausiai Sembos tarmėje buvo jau sutrumpėję“, tačiau p. 299 *i*-kamieno nom. pl. (*ack*)*is* traktuojama *-is*. Ar ši galūnė sembų (III katekizmo!) formoje *ackis* kirčiuota? Juk ir kitur aiškinamos užfiksuotos (plg. *deiws* psl. 298), o ne rekonstruotos formos.

Dėl rytų baltų deklinacijos rekonstrukcijos (p. 314 t.) reikia priminti alternatyvines nuomones BS (plg. *a*-kamieno gen. sg. lie. *-o*, la. *-a < *-ō*) jau vien todėl, kad čia yra Z. Zinkevičiaus priimamos balsių kontrakcijos ide. galūnėse hipotezės pati silpniausia vieta (tai matyti iš paties autoriaus žodžių p. 200).

Kažin ar įtikinama p. 321 minima prielaida, kad esą rytų baltuose įvardinis „formantas“ *-sm-* kažkodėl „virto *-m-*“. Daugiskaitos modelis vargu ar galėjo išplisti į vienaskaitą, juk tuomet būtų išplitęs visas supletyvinis kamienas (**teim-*), o ne jo dalis (**-m-*, nes plg. vns. **tasm-*).

Keistoka ir rytų baltų dat. sg. **tamie* rekonstrukcija (p. 321 – 322) – juk anot paties autoriaus (LD § 520), tai gana eventualus naujadaras.

Aiškindamas latvių kalbos formų raidą, autorius p. 369 tik konstatuoja įvardinės galūnės dat. sg. *-m* apibendrinimą daiktavardžiams, tuo tarpu to reiškinių priežastis aiški: latviai niekad neturėjo net ir ne visoms lietuvių tarmėms būdingos *u*-kamienės datyvo galūnės *-ui*, o acc. sg. **-an* išvirtus į *-u*, pirminė *a*-kamienė dat. sg. **-uo > *-u* arba *u*-kamienė dat. sg. **-u* sutapo su acc. sg. *-u* ir turėjo būti pakeista artimiausia būdvardine. Kodėl rytų baltai turi būdvardžius, kaip ir įvardžius, su dat. sg. *-m*, tai jau kitas klausimas (visa tai žr. BS).

P. 370 teigiama, kad latvių *a*-kamienis vienaskaitos lokatyvas turįs *-ā* įsivestą iš *ā* kamieno. Pats savaime toks įsivedimas būtų labai abejotinas. Greičiausia lemiamą vaidmenį bus suvaidinę abiem atvejais vienodas (*-ān > -an ā*-kamieniuose) iliatyvas (autorius nenuosekliai rašo iliatyvas, aliatyvas, bet lokatyvas, ne lio- – plg. p. 313): *ciemān = rīōkan* greta inesyvo *rīōkā* (plg. senųjų raštų

iekšan ir dabartinį *iekšā*). Tarminė galūnė illat. *-ān*, ko gero, vėlesnės kontaminacijos padarinys. Taigi panašu, kad inesyvo ir ilatyvo reiškimą latviai yra seniai sumaišę.

Baigti savo recenziją norėčiau tuo, kuo ir pradėjau: vargu ar baltai matė gamtos reiškiniuose juos valdančias dvasias (p. 164). Greičiausia pati gamta, jos reiškiniai buvo suvokiami kaip savaime veikiantys subjektai („tu“), kurie, kad ir gavę dieviškuosius vardus, vis tiek sudarydavo bendresnių jėgų apraiškų hierarchiją.

Išvardytos pastabos nemenkina Z. Zinkevičiaus knygos reikšmės. Nėra abejonės, kad kiti tomai (prie kurių bus pridėta ir pirmojo tomo bibliografija) atskleis visą didžiulį autoriaus meistriškumą.

L. Palmaitis

Языковые контакты в Литовской ССР. Вопросы литовского языкознания. Т. XXIII (на лит. и рус. яз.) – Вильнюс: Мокслас, 1983. – 208 с.

Сборник статей, как явствует из названия, посвящен языковым контактам. Проблема контактов языков и исследование последствий этих контактов весьма актуальны для современной социолингвистики. Лингвосоциальная ситуация в Литве такова, что основным компонентом социально-коммуникативной системы является литовский язык. Он оказывает заметное влияние на всю ситуацию в республике, и не случайно его называют вторым после родного значительное число жителей республики – нелитовцы (поляки, белорусы, украинцы, евреи). Эти данные приводятся в интересной и по теоретическим положениям, и по материалу статье С. Каралюнаса „К характеристике лингвистической ситуации республики“. Автор отмечает, что функционирование русского языка как языка межнационального общения – социальная необходимость, обусловленная всей социально-экономической жизнью республики. С. Каралюнас убедительно показывает,

Nuo p. 196 autorius pradeda baltų prokalbės formų rekonstrukciją, kuri integruoja vakarų ir rytų baltų kalbų duomenis. Rekonstruojami (be vokatyvo) 6 linksniai su instrumentaliu (remiantis pr. *māim, sen wissans swaieis*) ir lokatyvu (remiantis pr. *būtai*). Čia ne vieta kartoti gerai žinomą alternatyvinę rekonstrukciją (jos pagrindimą žr. V. Mažiulio BS), vis dėlto būtų prasminga dar kartą paminėti p. 199 pateiktą dat. sg. *-ōi, kuris įdomus ne vien lingvistiniu, bet ir psichologiniu požiūriu. Didžiuolis brugmaniškos komparatyvistikos paradoksas, kad dat. *-ōi neabejotinai paliudytas viso labo tik vienoje (!) iš visų ide. kalbų – tai gr. -ΩΙ (iš oskų -ui bei lotynų epigrafinės -OI juk negalima spręsti apie *ō(i)* ilgumą, o Avestos -āi gali būti ir iš *-āia = s. i. -āya < *-ō +īa arba < *-ōi +īa). Komparatyvistikos pradininkai išaugo studijuodami klasikinių kalbų tekstus, ir graikų bei lotynų kalbos jiems visų pirma buvo pačios europinės kultūros pagrindinės kalbos, t. y. reikšmingiausios ir jau tuo svarbiausios. Todėl nenuostabu, kad taip buvo apsidžiaugta, kai kitos senovinės kultūros kalba – sanskritas – pasirodė tokia panaši į graikų kalbą! Klasikinės bei sanskrito kalbos įgijo ypatingą psichologinį statusą: kas vertingiausia, tas ir seniausia. Visos „ne tokios vertingos“ ide. kalbos natūraliai buvo vedamos iš graikų-sanskrito prokalbės, jų reiškiniams, kiek juos buvo galima laikyti senais, toje prokalbėje būtinai turėjo būti rasti atitikmenys. Gausėjant lietuvių kalbos studijų bei įgyjant joms vis didesnę reikšmę, lie. -ui panašumas į gr. -ΩΙ buvo suvoktas kaip labai svarbi ir savaime aiški lietuvių ir graikų izoglosa, reikšminga paties naujojo komparatyvistinio metodo autoritetui. Niekam nė į galvą negalėjo ateiti klausimas, ar tikrai pačios lietuvių kalbos dėsniai leidžia kildinti -ui < *-ōi – paties to „atitikimo“ buvo gana reikalingam „dėsniui“ sukurti: „vgl. das gr. -φ“ – juk o kamieno datyvas yra o kamieno datyvas! Taip pati lietuvių kalba prisidėjo prie to, kad niekur, išskyrus graikų kalbą, tikrai ir neabejotinai nepaliudyta galūnė tapo primesta visai ide. prokalbei ir tapo vienu švenčiausių brugmanizmų. To „šven-

tumo“ vaisiais tebesimaitiname ir iki šiol. O kaip gaila, kad K. Brugmannas ir kiti nenorėjo pastebėti kur kas didesnio panašumo lie. -ui į lo. -ui! Didžiai autoriaus garbei reikia pripažinti, kad p. 200 ir p. 314 suabejota lie. -ui kilme iš *-ōi!

Įvardžių rekonstrukcijoje (p. 210) dėl pr. *sēnku* aiškiai archaiškesnio už pr. *senstesmu*, kaip minėta, sunku pritarti bendrabaltiškai formai su „formantu“ -sm- dat. *tasmal. Dėl to abejotinos ir kitos formos su kamieniu *tas-.

Asmeninių įvardžių rekonstrukcijoje kelia įtarimą skirtingų kamienų 2 asmens formos genityve (*teye) ir datyve (*tebi/el) (alternatyvinę vienaskaitos ir daugiskaitos-dviskaitos rekonstrukciją žr. V. Mažiulio DB ir L. Palmaičio MAD, A, 1975, 4, B1 12, 1976, 2; 19, 1983, 2).

Parodant formanto fut. *-sįð atitikmenis, reikėjo pažymėti, kad sl. *bysęšteje* (p. 221 kt.) nelygu kitiems pavyzdžiams, nes tai vienintelis sigmatinės formos (neparadigminės?) atvejis slavuose.

Apie imperatyvą p. 222 pasakyta, jog „galima rekonstruoti tik atskiras nevienodo senumo formas, pvz., *ei 'eik', *dō 'duok', *vedais (ir *vedeis?) 'vesk'“, tačiau tos formos ne tiek nevienodo senumo, kiek skirtingų dialektų.

P. 224 pr. *poklausīmanas* ir vėl siejamas su s. i. -manas, visai neminint jo aiškinimo PKP II.

P. 286 jotvingių kalbos panašumas į prūsų kalbą remiamas tuo, kad 1283 m. į Sembą perkeltieji sūduviai ir 1545 m. „vis tiek sugeba šioje prūsų kalboje, kuria visas šis katekizmas išspausdintas, taipogi gerai susigaudyti ir visus žodžius suprasti“ – kažin kaip tie jotvingiai įsigudrino per 7 kartas išsaugoti ten savo kalbą!

Kad „Sembų tarmėje baltų ā buvo išlikęs sveikas“ (p. 294), verčia suabejoti jau K. Būgos iškelti katekizmų ā antrinės kilmės požymiai t. y. tiek Sembos vietovardžiai (*Byoten, Wosispile, Laypo* kt.), tiek fonetinės kliūtys, kildinant ū (po lūpinių ir gomurinių) iš ā (plg. ir BS).

baltuose). Dar H. Pedersenas įtarė praindoeuropeičius patyrus sprogstamųjų pasistūmėjimą skardieji → duslieji, duslieji → skardieji ir /p/ (o ne /b/) nebuvimą pradinėje sistemoje. I. Melikišvili 1970 m. paskelbė tipologinį dėsnį, kad fonologinėse sistemose, turinčiose skardumo-duslumo opozicijas, skardžiųjų serijoje žymėtasis būna gomurinis, o ne lūpinis (t. y. /g/, o ne /b/), o dusliųjų serijoje – lūpinis (t. y. /p/, o ne /k/). Esama sistemų be abiejų silpnųjų narių (t. y. be /g/ ir /p/), bet negali būti sistemų be vieno ar abiejų mažiausiai žymėtų narių (t. y. be /b/ ar /k/). Pasinaudoję A. Greenbergo universalija, kad papildomas (prie duslumo) aspiracijos ar glotalizacijos požymis tik padidina dusliųjų lūpinių žymėtumą skardžiojo gomurinio sąskaita, t. y. imdami indoeuropeičiams būdingą trijų sprogstamųjų eilių sistemą, T. Gamkrelidzė ir V. Ivanovas priėjo išvadą, kad tradiciniai ide. skardieji tai kadaise buvę glotaliniai, o duslieji – duslieji aspiruotieji. Skardžiųjų aspiruotųjų aspiracija pasirodo fakultatyvinė. Ta linkme ir vyko H. Pederseno spėtasys ide. sprogstamųjų pasistūmėjimas, kuris nepalietė anatolų, germanų („Anti-Grimmo“ dėsnis), galbūt ir armėnų. Tai gražiai paaiškina iki šiol miglotus ide. fonotaktikos dėsnius, kodėl, pavyzdžiui, draudžiamos dviejų skardžiųjų šaknys – juk *bed* tipo žodžiai tipologiškai įmanomi (plg. kad ir anglų kalbą). Pasirodo, šaknyje draudžiami ne du skardieji, bet du glotaliniai, o tai tipologijos požiūriu įprastas dalykas. Vadinasi, germanų kalbose ne duslieji gavo aspiracijos požymį ir skardieji aspiruotieji jo neteko, skardiesiems suduslėjus, bet viskas liko savo vietose, tik glotaliniai patyrė deglotalizaciją. Nėra duomenų, rodančių, ar visi anatolai buvo išlaikę glotalizaciją, ar jos netekę. I. Melikišvili teigia, kad armėnai buvo pirma patyrę Pederseno pasistūmėjimą ir tik vėliau grįžo prie pirminės sistemos Kaukazo kalbų aplinkoje. Antra vertus, pats tasai pasistūmėjimas likusiose kalbose reiškė glotalizacijos požymio pakeitimą skardumo požymiu (tipologiškai paliudytas procesas) bei su tuo susijusį aspiracijos silpnėjimą dusliųjų serijoje. Šiaip glotalinę hipotezę grindė ar palai-

ko O. Širokovas (tais pačiais 1972 metais) P. Hopperis (1973), I. Melikišvili, R. Bomhardas, R. Normieras, F. Kortlandtas ir kt. Deja, ši epochinė koncepcija Z. Zinkevičiaus knygoje ne tik kad nėra suprantamai išdėstyta, bet kužkodėl ir susieta su trijų vs. keturių sprogstamųjų eilių rekonstrukcija (p. 32). Visai nepaminėta net ir aprašant germanų konsonantizmą p. 95 neinformuotas skaitytojas besąlygiškai tikinamas, neva germanų kalbose „skardieji *b, d, g* virto dusliaisiais *p, t, k* ide. duslieji *p, t, k* virto pučiamaisiais *f, þ, h*, ide. aspiruotieji *bh, dh, gh* – skardžiaisiais *b, d, g*“. Dabar visa tai atrodo ne daugiau patikima, negu ir kitos jau minėtos brugmaniškos tiesos – 8 linksniai bei /a/ ir /o/ ide. prokalbėje.

Matyt, per neatidumą p. 33 gomurinių eilėje praleistas *gh*, o psl. 39 teigiama, neva ne ide. „aktyvioji“, bet „pasyvioji“ giminė buvusi diferencijuota į vyriškąją ir moteriškąją.

P. 36–37 surandame dar vieną brugmanizmą: baltams (gen. pl. *-ā + ōn, plg. ide. *-ō-ōm, p. 41) suponuojama nė vienoje baltų kalboje nepaliudyta graikiško tipo balsių kontraktacija. Ko gero, skaitytojas turi patikėti, kad ne tik ide. bet ir baltų prokalbėje gyvavusi paradigma **vilkos*, **vilkoei*, **vilkoes*¹ tt., tik neaišku, kadu gi tuomet atsiradęs balsiokaitos silpnasis laipsnis, p. 30 autoriaus „siejamas su vokalizmo silpnėjimu bei nykimu nekirčiuotoje pozicijoje“? Gal tik po kontraktacijos veikimo?

Kelia abejonių p. 41 autoriaus siūloma deklinacijos kamienų klasifikacija. E. Benveniste'o ir V. Mažiulio darbai rodo, kad vad. dvibalsinių kamienų negalima skirti nuo apofoninių *i* ir *u* kamienų, žymėjusių aktyvinius dalykus ir turėjusių nulinio laipsnio (t. y. *i, u*) kamiengalį visų pirma tiesioginio objekto (inertyvo, „inaktyvo“) linksnyje. Antra vertus, inertyvinius dalykus reiškę *i* ir *u* kamienai buvo neapofoniniai, nes jie negalėjo būti pavartoti subjekto, bet tik tiesioginio objekto (inertyvo) links-

¹ Tiesa, pagal rekonstrukcijos logiką net **ouolkos*, **ouolkoei*, **ouolkoes* ar dar panašiau į Okeanijos kalbas.

versija), arba morfologinę intranzityvinę medijaus klasę su introversiniu būsenos nukreiptumu (*susimąstau*). Fientyvinių žodžių klasė reiškė veiksmą, o vėliau sudarė morfologinę tranzityvinę injunktyvo klasę su ekstraversiniu veiksmo nukreiptumu. Tačiau jos šaknys (kamienai) galėjo gauti ir buvusios inertyvinės klasės rodiklius, sudarydamos intranzityvinę introversinę medijaus (veiksmas atgręžiamas į patį veikėją, refleksyvas: *myje się*) arba mediopasyvo (veiksmas atgręžiamas kieno nors, subjekto – objekto konversija: *myje się przez matkę*) morfologinę klasę. Vadinas, pirminės fientyvinė bei inertyvinė klasės skyrėsi nuo vėlesniųjų injunktyvo bei medijaus-statyvo kaip leksinės klasės nuo morfologinių. Dviejų pirmųjų leksika buvo laisvai pertvarkoma į abi pastarąsias dar nuo fientyvo – inertyvo opozicijos paveldėtais (iš fientyvo – į injunktyvą, o iš inertyvo – į medijų-statyvą) rodikliais. Šis istorinis laikotarpis maždaug ir atitinka tai, ką Z. Zinkevičius vadina vėlyvąja ide. prokalbe.

Injunktyvo klasėje būta įvykio ir eigos veiklo poklasių, davusių aktualųjį preteritą (aoristą) ir prezentą-imperfektą. Tuomet statyviniai veiksmažodžiai arba ėmė reikšti istorinę perfektą, arba, pasinaudojant derivacija, aktualųjį preteritą su sigmatiniu aoristo rodikliu ir injunktyvo galūnėmis.

P. 49 t. drąsiai rekonstruodamas 3. pl. galūnes, autorius nesusimąsto, kodėl gi jų nepaveldėjo baltų kalbos, nerodančios jokių tos galūnės pėdsakų! Jeigu jos tos galūnės (galūnių) netekusios, tai kodėl netekusios? O jeigu ji ir visai nebuvo jose susiformavusi, tai iš tos prokalbės, kur ji jau buvo susiformavusi, baltų kalbų kildinti negalima. Tiesa, iš p. 219 lyg ir galima suprasti, kad 3. pl. galūnę bus išstūmusi tematinių formų 3. sg. *-ti*, apibendrinta abiem skaičiams. Ar tuomet tematinėse formose abiem skaičiams apibendrinta nulinė 3. sg. galūnė? Kodėl?

P. 54 kelia abejonių teiginys, esą „infinitinės veiksmažodžio formos yra vėlesnės kilmės“ nei finitinės. Juk iki šiol buvo teigiama, kad fleksija – palyginti naujas reiškinys, tačiau nieko tokio nepasakyta apie derivaciją. Jau tas

faktas, kad, pavyzdžiui, 3. pl. galūnė *-nt(i)* sutampa su Z. Zinkevičiaus paminima dalyvine priesaga (kuri savo ruožtu atspindi platesnę vardažodžio derivaciją) ir kad tos galūnės nėra baltų kalbose, greičiau rodo, kad vėlesnės kilmės yra būtent finitinė forma. Kitas dalykas, kad naujesnės yra istorinės dalyvių formos, tačiau pati infinitinių formų sistema (įvairių epochų veiksmažodinių vardažodžių, pvz., masdarų – Bl 22, 1984, 2- ir pan.) slekia ide. priešistorės laikus.

Kad sintaksės ypatybių prokalbėje rekonstrukcija ir konspektiška, vis tiek reikėjo daugiau pavyzdžių, nes daug teiginių niekuo nepaillustruoti. Visai neminimas mikro- ir makrosintaksės izomorfizmas, morfemų tvarkos reikšmė atstatant pirmykščią sakinio struktūrą. Stokojama tiek reikšmingų kalbos sandaros rekonstrukcijai subjektinių genityvo bei datyvo. Užsiminus apie *stāčias stóviu* tipo konstrukcijas, nederėjo nutylėti nė figura etymologica *dārba dirbu*, kuriose, ko gero, ryškėja medialinė veiksmažodžio reikšmė. Kalbant apie prijungiamųjų sakinių kilmę, kažin ar negalima įtarti juos išsirutuliojus būtent iš infinitinių konstrukcijų (plg. *mán einant, ...→ kai ėjaũ, ...*).

P. 60, pradėdant pokalbį apie indoeuropiečių migraciją, pateikta dvejopa asmeninio įvardžio akuzatyvo rekonstrukcija sg. **me* ir **mēm*. Reikia turėti galvoje, kad tik pirmoji gali atspindėti kokį nors pirmykštį linksnį, tuo tarpu antroji yra aiškių aiškiausios akuzatyvacijos pagal vardažodinį **-m* modelį rezultatas, t. y. vėlyvas darinys, kurio ir vėl negalima priskirti visam ide. arealui (jo visai neturi rytų baltai, anatolai, italikai, graikai, tocharai, germanai, armėnai).

Žymaus lietuvių indologo R. Mirono mokinys Z. Zinkevičius puikiai moka sanskritą, taigi ir skyrelis apie indoiranėnus parašytas meistriškai ir yra knygoje vienas įdomiausių. Todėl itin gaila, kad p. 77¹⁸ nurodęs tikrąją paplitusių sanskritiškų pavadinimų giminę (*vedas, Mahabharatas, Ramajanas*), autorius tekste visur vartoja iš rusų bei kitų kalbų atėjusias feminizuotas jų formas, nors vyriškos giminės formos, tiksliai sutampančios vienaskaitos no-